

Date: 17th November-2025

**NOZIM HIKMATNING “INSON MANZARALARI” ASARIDA INSON TAQDIRI
VA BADIY DUNYO MANZARASI**

Ro'ziyeva Nuriza, Abduxoligova Durdona

Termiz davlat pedagogika instituti

Tillar fakulteti o'zbek tili va adabiyoti yonalishi

Annotatsiya: Maqolada Nozim Hikmatning mashhur “Inson manzaralari” epopeyasi badiiy-falsafiy mohiyat, kompozitsion qurilish, obrazlar psixologizmi va urush davri insonining ruhiy qiyofasini tasvirlash nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Asarda urushning ijtimoiy qatlamlar hayotiga ta'siri, odamlarning ruhiy iztiroblari, insonning axloqiy tanlovi va kurashchanlik ruhi poetik-estetik talqin asosida o'rganilgan. Tadqiqot shuningdek muallifning lirizm va epik tasvirni sintez qilishi, realistik badiiy manzara yaratish usullari hamda epopeyaning turk adabiyoti va jahon adabiyotidagi o'rni haqida ilmiy mushohada yuritadi.

Kalit so'zlar: epopeya, urush estetikii, gradatsiya, metafora tashbeh, badiiy tafsil, parallelizm, psixologizm, lirizm, epik tasvir, ijtimoiy qatlam, badiiy konstruksiya, gumanistik g'oya.

Jahon adabiyotida urush mavzusi insoniyat boshidan o'tkazgan eng dahshatli tarixiy jarayonlarni aks ettirishda muhim adabiy motiv sifatida maydonga chiqadi. Bu jarayonning badiiy talqinida turk adabiyotida alohida o'rin tutuvchi asarlardan biri Nozim Hikmatning “Inson manzaralari” epopeyasidir. Asar o'zining kompozitsion ko'lami, poetik struktura murakkabligi, ijtimoiy-falsafiy qatlamining chuqurligi bilan adabiyotshunoslikda alohida tadqiqot obyekti bo'lib kelmoqda. N. Hikmat ushbu asarni yaratishda klassik epopeya shaklini zamonaviy poetik uslub bilan uyg'unlashtirib, “inson – jamiyat – urush” dialektikasini keng qamrovda tahlil qiladi. U oddiy kishilar turmushini, ularning moddiy va ruhiy kurashini, hayotiy pozitsiyasini juda keng va ko'p qirrali tasvirlaydi. “Inson manzaralari” aynan xalqning umumiy qismatini badiiy sintez qilgani bilan e'tiborga sazovor.

“Inson manzaralari” o'z janriy tabiatiga ko'ra epik poema, she'riy epopeya, poetik roman, hatto ayrim tadqiqotchilar tomonidan “badiiy reportaj” deb ham baholangan. Asarda epik kenglik, ko'p qirrali voqealar silsilasi, murakkab obrazlar tizimi jo'shqin lirizm bilan chatishib ketgan.

1. Ko'p qirrali kompozitsion qurilish :ishchilar., kambag'allar, harbiylar, ziyolilar, ayollar, bolalar hayoti o'zaro chirmashgan holda tasvirlanadi. Bu kompozitsion uslub polifonik tasvirga yaqin: bir nechta ovoz, bir nechta ruhiy holat, bir nechta nuqtai nazar mavjud. Muallif har bir obrazning ichki dunyosini yoritish orqali ko'p qatlamli psixologik dinamikani yaratadi.

2. She'riy-estetik konstruksiya

Date: 17th November-2025

Asarda she'riy nutqning ohangdorligi, metaforalarning ko'pligi, ritmik parallelizm, badiiy takrorlar asarga poetik kuch bag'ishlaydi. Hikmat urushni quruq tasvirlamaydi, balki badiiy manzara, ichki monolog, falsafiy iztirob orqali uni hissiy darajada his ettiradi.

Asardagi asosiy obrazlar talqini

“Inson manzaralari”ning badiiy kuchi uning obrazlari tizimida namoyon bo'ladi. Har bir obraz — urush girdobida qolgan odamning hayotiy modeli, tipik taqdir ramzi.

1. Oddiy xalq obrazi — asarning ideologik markazi

Asarda muallif markazga birgina qahramonni qo'ymaydi; aksincha oddiy xalq — bosh qahramon sifatida talqin qilinadi. Ishchilar, portchilar, temiryo'lichilar, chayqovchilar, askarlar — ularning har biri urushning bir jihatini aks ettiradi.

Muallif ko'proq ularning quyidagi ruhiy holatlarini yoritadi: qo'rquv va umidsizlik, yo'qotishlar iztirobi, tiriklik uchun kurash, kelajak haqidagi orzular, odamning o'zlikni saqlab qolish ehtiyoji. Bu obrazlar orqali Hikmat “urush – faqat frontda emas, har bir uyning ichida kechgan fojia” degan g'oyani ilgari suradi.

2. Ayollar ruhiyati va ijtimoiy fojia. Asarda ayollar obrazi alohida dramtizmdan iborat. Muallif ularning: kutish, xavotir, yolg'izlik, erkaklar yo'qligida oilaning og'irini ko'tarish holatlarini chuqur psixologizm bilan tasvirlaydi. Ayollar siymosida urushning eng qattiq zarbasi – ruhiy iztirob mujassam.

3. Urush askarlari obrazi

Asarda askarlar — frontning bevosita guvohlari. Muallif ularni qahramon qilib ko'tarmaydi, balki odam sifatida, qo'rquv va jasoratning birgalikdagi mavjudligi bilan tasvirlaydi. Bu holat asarga realistik kuch beradi. N. Hikmat inson ruhiyatining eng nozik qatlamlarini chin adib sifatida biladi. Urushning ichki talofati, odamlar ruhidagi yorilish va sinish nuqtalari poetik psixologizm orqali ochiladi.

Psixologizm quyidagi adabiy vositalarda namoyon bo'ladi:

1. Ichki monologlar – qahramonlarning o'z-o'ziga murojaati.

2. Metaforik talqin – ruhiy holatning tabiat hodisalari bilan qiyoslanishi.

3. Hissiy ritm – tezlashuvchi yoki sekinlashuvchi ohang orqali ichki kechinma ifodalanishi.

4. Dialoglarning psixologik keskinligi.

Urushning badiiy-falsafiy talqini

Asarda urush nafaqat voqelik, balki falsafiy muammo sifatida tahlil qilinadi. Muallif insoniyatning: zo'ravonlikka moyilligi, kuch va hukm o'rtasidagi ziddiyatlar, xalqlarning bir-biri bilan to'qnashuvi, siyosiy manfaat uchun qurbon qilingan inson taqdirikabi dolzarb masalalarni ko'taradi. “Inson eng oliy qadriyatdir va urush esa shu qadriyatni yerga uradigan eng katta fojia” deb qaralgan. Nozim Hikmatning poetik tili: obrazli, metaforaga boy, kuchli ritmga ega, dramatik ohangli, teran lirizm bilan yo'g'rilgan.

Asarda quyidagi badiiy san'atlar ko'p uchraydi:

Date: 17th November-2025

Metafora va tashbehlar: „Temir yo'l shaharning yuragi edi”. Izohi: shaharning „yuragi” deyish metafora. Asli ma'noda esa temir yo'l shaharning asosiy harakat markazi hisoblanishi nazarda tutilgan.

„Ularning yuzlari g'oya go'yo changa belangan oydek xiralashgan”. Izoh: Oydek-tashbehning asosiy belgisidir. Odamlarning charchagan, rangsiz yuzi oyga o'xshatilgan.

Parallelizm: Masalan: bir tomonda urush bo'lyapti, bir tomonda esa hayot davom etardi.

Gradatsiya: Bu asarda inson tuyg'ularining bosqichma - bosqich kuchayib borishi bo'lib „ U avval shubhalandi, keyin qo'rqdi, oxiri vahimaga tushdi.”

Badiiy tafsillar: “Qariya qo'lida titragan bitta eski soat bor edi; har bir zarbi go'yo uning yuragining oxirgi urishlarini takrorlayotgandek eshitilardi.”

Izoh: Bu yerda “titroq qo'l”, “eski soat”, “har bir zarb” — bularning barchasi badiiy tafsillar bo'lib, qariyaning hayotiy charchog'i, vaqtning og'ir o'tishi va ruhiy holatini kichik detallar orqali chuqur ochib beradi.

Bu elementlar epopeyaning estetik kuchini oshiradi.

-Asarning jahon adabiyotidagi o'rni

-“Inson manzaralari” bugungi kunda:

-Turk adabiyotida urush mavzusining eng yirik namunasi,

-Nozim Hikmat ijodining cho'qqisi,

XX asrning polifonik urush epopeyalari qatoridagi muhim asarsifatida e'tirof etiladi. Asar o'z janri, mazmuni va badiiy uslubi bilan Remarque, Hemingway, Vasiliy Grossman kabi adiblarning urush talqinlari bilan bir qatorda turadi.

“Inson manzaralari” — bu urushni yengish, hayotni davom ettirish, insoniylikni asrash haqida yozilgan ulkan badiiy xotira. Unda ko'plab inson taqdirleri orqali umumiy fojia va umumiy umid tasvirlanadi. Asar poetik kuchi, psixologik teranligi, ijtimoiy-falsafiy mushohadalari bilan nafaqat turk adabiyoti, balki jahon adabiyotining ham eng yirik asarlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hikmet, N. Inson Manzaralari. Istanbul: Yapı Kredi Yayınları.
2. Abdullaev, B. Turk she'riyati va Nozim Hikmat ijodi. Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti.
3. Ergin, M. Türk Edebiyatında Modern Epik. Ankara Universiteti nashri
4. O'zbekiston adabiyoti va san'ati jurnallari (turli yillarda chop etilgan maqolalar).
5. Jalolov, S. Jahon adabiy jarayonida urush mavzusi. Toshkent: Universitet nashriyoti.

